

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BO'LAJAK IJTIMOYIY SOHA XODIMLARINING METAKOGNITIV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Qahhorov Shaxriyor Yodgorovich

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0001-6535-0162 | E-mail: shaxri.tanxo@gmail.com

Annotatsiya. Tezisdan raqamli ta'lim muhitida bo'lajak ijtimoiy soha xodimlarining metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari yoritilgan. Metakognitiv bilimlar va metakognitiv boshqaruv tarkibi ijtimoiy ish jarayoni bosqichlari bilan muvofiqlashtirilgan, shakllantirishning uch bosqichli modeli va raqamli didaktik vositalari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: metakognitsiya, o'zini o'zi boshqarish, kasbiy refleksiya, raqamli ta'lim muhiti, ijtimoiy soha xodimi, kognitiv kompetentlik.

Аннотация. В тезисе раскрыты теоретические основы формирования метакогнитивных навыков будущих работников социальной сферы в цифровой образовательной среде. Состав метакогнитивных знаний и метакогнитивной регуляции соотнесён с этапами процесса социальной работы, предложены трёхэтапная модель формирования и цифровые дидактические средства.

Ключевые слова: метакогниция, саморегуляция, профессиональная рефлексия, цифровая образовательная среда, работник социальной сферы, когнитивная компетентность.

Abstract. The thesis outlines the theoretical foundations for developing the metacognitive skills of future social sector workers in a digital learning environment. The components of metacognitive knowledge and metacognitive regulation are aligned with the stages of the social work process, and a three-stage development model together with digital didactic tools is proposed.

Keywords: metacognition, self-regulation, professional reflection, digital learning environment, social sector worker, cognitive competence.

KIRISH

Raqamli ta'lim muhitida talaba cheksiz axborot oqimi bilan ishlaydi va o'quv muvaffaqiyati endi axborotga kirish imkoniyati bilan emas, balki uni anglangan holda tanlash, baholash va o'z fikrlashini boshqara olish bilan belgilanadi. Masofaviy ta'limning ta'lim olish shakli sifatida qonunchilikda mustahkamlanishi¹ bu masalani amaliy zaruratga aylantirdi. Ijtimoiy soha xodimi uchun metakognitiv ko'nikmalar ayniqsa muhim: mijoz vaziyatini baholash, yordam rejasini tuzish, uni amalga oshirish va natijani tahlil qilish har bir bosqichda o'z xulosalarini tanqidiy nazorat qilishni talab etadi.

Maqsad raqamli ta'lim muhitida bo'lajak ijtimoiy soha xodimlarining metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari va didaktik vositalarini aniqlash.

METODOLOGIYA

Tadqiqotning nazariy asosini J. Flavellning metakognitsiya konsepsiyasi², G. Shrou va R. Dennisonning metakognitiv bilimlar hamda bilishni boshqarishni farqlovchi yondashuvi³, B. Zimmermanning o'zini o'zi boshqaradigan ta'lim davriy modeli⁴, M.A. Xolodnayaning aqliy tajriba tarkibida metakognitiv tajribani ajratuvchi nazariyasi⁵ va D. Shyonning kasbiy refleksiya konsepsiyasi⁶ tashkil etadi. Nazariy tahlil, qiyosiy taqqoslash, sintez va pedagogik modellashtirish usullari qo'llanildi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida bo'lajak ijtimoiy soha xodimlarining metakognitiv ko'nikmalari ikki blokda tizimlashtirildi. *Metakognitiv bilimlar* bloki o'z bilish imkoniyatlari haqidagi deklarativ, fikrlash strategiyalarini qanday qo'llash haqidagi protsedural va ularni qachon va nima uchun qo'llash haqidagi shartli bilimlarni o'z ichiga oladi. *Metakognitiv boshqaruv* bloki rejalashtirish, kuzatish (monitoring), baholash va tuzatish harakatlaridan iborat.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. URL: <https://lex.uz>

² Flavell J.H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry // American Psychologist. – 1979. – Vol. 34, No. 10. – P. 906–911.

³ Schraw G., Dennison R.S. Assessing metacognitive awareness // Contemporary Educational Psychology. – 1994. – Vol. 19, No. 4. – P. 460–475.

⁴ Zimmerman B.J. Becoming a self-regulated learner: An overview // Theory Into Practice. – 2002. – Vol. 41, No. 2. – P. 64–70.

⁵ Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2002.

⁶ Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.

Metakognitiv boshqaruv harakatlari ijtimoiy ish jarayoni bosqichlari bilan quyidagicha muvofiqlashtirildi: ehtiyojni baholash bosqichida axborot manbalarini rejalashtirish va ularning ishonchliligini tekshirish; yordam rejasini tuzishda muqobil yechimlarni taqqoslash va tanlov mezonlarini anglash; amalga oshirish bosqichida o'z harakatlarini kuzatish; yakuniy bosqichda natija va qo'llangan fikrlash strategiyasini baholash hamda tuzatish.

Metakognitiv ko'nikmalarni shakllantirishning uch bosqichli modeli taklif etildi: *orientatsion bosqich* talaba o'z fikrlash strategiyalarini anglaydi va nomlaydi; *boshqariladigan amaliyot bosqichi* raqamli keyslar asosida o'qituvchi tomonidan yo'naltirilgan refleksiya amalga oshiriladi; *mustaqil-refleksiv bosqich* talaba o'z bilish faoliyatini mustaqil rejalashtiradi va baholaydi. Raqamli didaktik vositalar sifatida LMS tizimidagi refleksiv kundalik, elektron portfolio, o'z-o'zini baholash rubrikalari, onlayn o'zaro taqriz va sun'iy intellekt yaratgan javoblarni manbalar asosida tanqidiy tekshirish topshiriqlari belgilandi.

MUHOKAMA

Taklif etilgan model B. Zimmermannning rejalashtirish, bajarish va refleksiya davri bilan mos keladi, biroq uni ijtimoiy ish faoliyatining kasbiy mazmuni bilan to'ldiradi. Raqamli kompetentlik ramkalarida muammolarni hal qilish alohida soha sifatida ajratilgan bo'lsa-da⁷, metakognitiv nazorat u yerda mustaqil tarkib sifatida yoritilmagan; bu esa kasbiy ta'limda uni maxsus shakllantirish zaruratini ko'rsatadi. Diagnostika uchun G. Shrou va R. Dennison ishlab chiqqan metakognitiv xabardorlik so'rovnomasidan foydalanish mumkin, ammo uni o'zbek tiliga moslashtirish va psixometrik validatsiyadan o'tkazish talab etiladi. Tadqiqot nazariy xarakterga ega bo'lib, modelning samaradorligi tajriba-sinov orqali tasdiqlanishi lozim.

XULOSA

Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak ijtimoiy soha xodimlarining metakognitiv ko'nikmalari metakognitiv bilimlar va metakognitiv boshqaruv bloklaridan iborat tizim sifatida asoslandi hamda ijtimoiy ish jarayoni bosqichlari bilan muvofiqlashtirildi. Taklif etilgan uch bosqichli model va raqamli didaktik vositalar kognitiv kompetentlikni rivojlantirish bo'yicha keyingi tajriba-sinov ishlarining nazariy asosi bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. URL: <https://lex.uz>

⁷ Vuorikari R., Kluzer S., Punie Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.

2. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2002.
3. Flavell J.H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry // American Psychologist. – 1979. – Vol. 34, No. 10. – P. 906–911.
4. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.
5. Schraw G., Dennison R.S. Assessing metacognitive awareness // Contemporary Educational Psychology. – 1994. – Vol. 19, No. 4. – P. 460–475.
6. Vuorikari R., Kluzer S., Punie Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.
7. Zimmerman B.J. Becoming a self-regulated learner: An overview // Theory Into Practice. – 2002. – Vol. 41, No. 2. – P. 64–70.